

**Як многа гавораць мне назвы такія...
Класная гадзіна, прысвечаная Году малой радзімы**

Г. І. Галавенка,
настаўнік рускай мовы і літаратуры першай катэгорыі
Пескаўскага вучэбна-педагагічнага комплексу дзіцячы сад-сярэдня школа
Мастоўскага раёна

Мэта: выхаванне патрыятызму, грамадскіх пачуццяў выхаванцаў на аснове вывучэння гісторыі і культуры роднага краю.

Задачы:

- 1) выхоўваць пачуццё гонару і годнасці за сваю грамадскую прыналежнасць;
- 2) садзейнічаць развіццю цікавасці да гісторыі паходжання назваў вёсак родных мясцін;
- 3) даць зарад духоўнай энергіі, надаць мэтанакіраванасць працэсу фарміравання ў вучняў грамадзянскасці і патрыятызму, каштоўнасцей адносін да сваёй Айчыны;
- 4) выхоўваць нацыянальную самасвядомасць;
- 5) стымуляваць жаданне выхаванцаў стаць неабходнымі сваёй краіне, дастойнымі яе.

Форма правядзення: размова-дыялог

Метады, прыёмы і формы: славесны, з’яўшчыны, элементы індуктыўнага і дэдуктыўнага метадаў, вуснае выступленне, фронтальнае апытванне, індывідуальная работа, самастойная работа, калектыўная работа

Абсталяванне: камп’ютар, мультымедычны праектар, экран, раздатчны матэрыял.

Ход заняткаў

I. Матывацыйна-арыентацыйны этап

(Вяўленне эмацыянальна-псіхалагічнага настрою выхаванцаў.)

Практыкаванне «Памяняем месцамі». Памяняйцеся месцамі тыя,

- хто любіць свой клас;
- у каго добры настрой;
- хто гатовы сення плённа працаваць;
- хто хацеў бы даведацца аб чымсьці новым;
- хто любіць родную зямлю, родны кут.

II. Арганізацыйна-пазнавальны этап

– **Чаму і за што вы любіце родную зямлю?**

Прыкладныя адказы выхаванцаў:

- Гэта месца, дзе я нарадзіўся, дзе жывуць мае дзядулі і бабулі, мама і тата.
- Мой родны беларускі край прыгожы і непаўторны сваімі рэкамі і азёрамі, сваімі лясамі і лугамі, сваёй прыгажосцю.
- Чалавек, які любіць зямлю, на якой нарадзіўся, які паважае край, што вырасціў яго, робіцца мудрым і моцным.
- А як жа можна не любіць яе – маю другую маці?!
- Людзі ў нас вельмі добрыя, ветлівыя і чулыя, што з’яўляецца самым галоўным багаццем.
- Любоў да роднай зямлі – гэта, перш за ўсё, любоў да месца, дзе ты нарадзіўся, сказаў першае слова, зрабіў першы крок, вырас, знайшоў верных сяброў.

– Малыя радзімы зліваюцца ў цэлую краіну, да якой кожны яе грамадзянін адчувае ўзнёслыя пачуцці – патрыятызм, гонар, захапленне.

– Родная зямля – гэта калыска, якая калыша нас на хвалях жыцця, падхоплівае, калі мы падаем, хавае ад нягод і жыццёвых непрыемнасцяў, вучыць нас чалавечай дабрыні.

III. Дзейнасна-пазнавальны этап

Класны кіраўнік. Мяне заўсёды вабілі да сябе беларуская мова, фальклор, мясцовыя традыцыі. Казкі, легенды, паданні, прыказкі і прымаўкі, загадкі, песні – усіх гэтых скарбаў не пералічыць! Але і беларускія назвы не менш цікавая тэма, бо калі прайсціся па старых мясцінах Беларусі, то можна здзівіцца. І не толькі чароўнай прыгажосці вёсак, вуліц і дамоў, але і іх назвам. Загібелька, Азёры, Талька, Руды, Ганчары, Слаўчолка... Колькі іх па ўсёй Беларусі? Безліч. І кожная назва мае за плячыма нейкую сваю таямнічую гісторыю ўзнікнення. Сёння мы з вамі будзем гаварыць аб паходжанні назваў вёсак нашай мясцовасці.

У нашым дружным класным калектыве навучаюцца дзеці з сямі вёсак. Вы ведаеце гісторыю ўзнікнення назвы вёскі, у якой жывеце? Паведайце ўсім нам аб гэтым.

Прыкладныя адказы навучэнцаў.

– Назва вёскі **Пескі** адлюстроўвае характар глебы. Пясчаныя грунты не вызначаліся ўрадлівасцю. Аднак у суцэльным балотна-лясным царстве выбару не было. Даводзілася сяліцца на пясчаных буграх, дзе хаця б у якойсьці ступені магчыма было весці земляробства. Такім чынам, назва ўтварылася ад слова *пяскі* з пераходам націску з другога склада на першы – *Пе`скі*.

– Па адной версіі, назва вёскі **Ганчары** звязана з ганчарным рамяством, якое шырока практыкавалася ў розных раёнах Беларусі. Такім чынам, назва паселішча паходзіць ад слова *ганчар* (майстар, рамеснік, які вырабляе з гліны посуд і іншыя рэчы). Існуе і другая версія. Раней насельнікі Ганчароў займаліся гадоўляй сабак паляўнічых парод. І сама вёска называлася Ганчакі. Яе назва была ўтворана ад слова *ганчак* (паляўнічы сабака, прывучаны гнаць зверу). Але паступова па недагляду адміністрацыйных асоб ці па якіх іншых прычынах вёска стала называцца Ганчары.

– Ёсць два варыянты паходжання назвы вёскі **Зарудаўе**. Некалі ў вёсцы цякла рака Рудаўка (*рудаўка* – балотная рыжая вада). За ракой і знаходзіўся гэты населены пункт. Па другой версіі, у аснове назвы ляжыць слова *руда* (прыродная мінеральная сыравіна, якая змяшчае ў сабе металы або іх злучэнні). Магчыма, у старажытнасці тут сустракаліся невялікія залежы руды.

– Назва вёскі **Капачы** паходзіць ад слова *капач* (той, хто займаецца капаннем зямлі; землякоп). Па адной версіі, ранейшае насельніцтва займалася пераважна капаннем мелу, залежы якога тут знаходзіліся. Па другой – у вёсцы жыла пераважная колькасць людзей з прозвішчам *Капач*.

– Населены пункт **Міжава** знаходзіцца паміж некалькімі вёскамі, мяжуе з імі. Таму назва паходзіць ад дзеяслова *межаваць* (мець агульную мяжу, быць сумежным).

– Вёска **Струбніца**. Струбніца – назва-тэрмін з сэнсавым значэннем роў, сцёк. Стаіць гэты населены пункт у даліне. Ад яе месцазнаходжання і ўтварылася назва.

– Ёсць два варыянты паходжання назвы вёскі **Дуляўшчына**. Першы – ад слова *дулеб* (прадстаўнік усходнеславянскага племені Валыні). Вучоныя мяркуюць, што частка дулебаў у канцы VIII – пачатку IX ст. перасяліліся на поўдзень Беларусі. Менавіта яны і заснавалі паселішча. З цягам часу яна ператварылася з

Дулябшчыны ў Дуляўшчыну. Друі варыянт – вёска ўзнікла ў даліне паміж узгоркамі, назва паходзіць ад польскага слова *dół* (нізіна, даліна).

Класны кіраўнік. Вялікі дзякуй, дзеці, за вашы паведамленні. Вы добра ведаеце гісторыю ўзнікнення сваіх вёсак. Кожны грамадзянін суверэннай Беларусі павінен ведаць, як узнікла яго імя і прозвішча, адкуль бяруцца вытокі назвы яго паселішча – вёскі, мястэчка, горада. Кожнага павінна цікавіць, чаму вуліцу, па якой мы ходзім штодзённа, назвалі так, а не інакш. Нават самае агульнае знаёмства з анамастычнымі назвамі дае магчымасць паўней засвоіць нялёгкаю гісторыю нашага народа, яго месца і ролю сярод іншых народаў Еўропы. Мы – нацыя! І гэтыя словы павінны гучаць у сэрцы кожнага беларуса. А каб зберагчы нашу родную мову, трэба зберагчы і назвы.

А ці ведаеце вы, што існуюць легенды аб паходжанні назваў некаторых нашых вёсак? Трое нашых вучаніц апыталі мясцовых старыжалаў, якія расказалі легенды. Паслухаем паведамленні.

Легенда аб паходжанні назвы вёсак Пескі, Міжава, Выгода

Стаялі спякотныя дні лета. І вось у адзін з такіх дзён праз нашу мясцовасць праязджала багатая памешчыца. Яна ехала пагасціць да сваіх родных у Брэсцкую вобласць. Мясціны вельмі спадабаліся жанчыне. Яна загадала спыніцца тут і адпачыць некалькі дзён. Пад вечар таго дня памешчыца вырашыла схадзіць да ракі, каб падыхаць свежым паветрам. Уся прыслуга пайшла за ёй. Доўга былі

яны на беразе ракі. Любаваліся прыгажосцю вечара, палілі касцёр, спявалі песні, весяліліся. Вельмі хутка бег час. Не заўважылі, як наступіла поўнач. Па дарозе размаўлялі, дзяліліся ўражаннямі, смяліся, жартавалі. Непрыкметна прыйшлі да месца стаянкі. Тут памешчыца заўважыла, што зніклі яе сабакі па клічцы Міжы і Выгдзі. Барыня разгневалася, загадала знайсці сваіх сабак у любым выпадку. Пачалася мітусня. Усе кінуліся на пошукі. Былі запалены факелы, усё вакол было асвечана. Жыхары вёсак былі падключаны да гэтых пошукаў. Памешчыца была ў

вялікім бешанстве. Па акрузе разносіліся крыкі: «*Piaski! Piaski! Piaski!* Дзе вы? Ідзіце сюды!». У тую ноч сабак так і не знайшлі. На другія суткі адна сабака Міжы была знойдзена у сяленні за тры кіламетры ад стаянкі барыні. Гэтае пасяленне і стала называцца Міжава. А другую сабаку Выгдзі знайшлі на трэція суткі ў супрацьлеглым напрамку, дзе была знойдзена Міжы. Месца гэтае назвалі Выгода. Нашу ж вёску сталі называць Пескі.

Легенда аб паходжанні назвы хутара Ганарата і Ганарацкага возера

У Канабаеўскім лесе ёсць вялікае балота, а сярод гэтага балота знаходзіцца возера. Вакол возера растуць журавіны. Яно нешырокае, але да возера нельга блізка падысці: вагаюцца берагі. Цяпер яно крыху высахла, засталася невялікае вочка, якое не замярзае зімой. Гавораць, што на гэтым месцы, дзе цяпер возера, стаяў замак. У замку жыў граф. У графа была дачка. Ён хацеў аддаць яе за старога князя, але дачка не згаджалася: любіла конюха, які служыў у бацькі. Вось граф назначыў дзень заручын з князем, а Ганарата (так звалі дачку) дамовілася з конюхам уцячы. Аб гэтым ніхто не ведаў, акрамя служанкі. Калі закаханыя сабраліся ехаць, служанка не стрымала слова і выдала сакрэт маці Ганараты. Тая пракляла дачку з конюхам. Калі яны, шывка ўцякаючы, выехалі з замка, будынак раптам праваліўся. Утварылася возера, якое пазней людзі назвалі Ганарацкім. Яны заснавалі непадалёку ад яго паселішча. І у яго назве таксама прысутнічае імя бясстрашной і незалежнай дзяўчыны. Зразумела, што назва паселішча Ганарата. Гавораць, што як толькі наступае поўнач, на возера прылятаюць два чорныя лебедзі. Яны сядваюць на возера і плаваюць па крузе. Але адзін да аднаго не могуць наблізіцца: маці іх пракляла.

Легенда аб паходжанні назвы вёскі Струбніца

З даўніх часоў жыхары вёскі расказваюць адну таямнічую легенду. Мясцовыя лясы былі вельмі багатыя на розных звяроў. Дзікія кабаны, прыгожыя ласі, шпаркія вавёркі, хуткія ваўкі – каго толькі там не было! Ні адзін паляўнічы не вяртаўся адтуль без добрай здабычы. Не дзіўна, што ў гэтых лясах часта вялося і каралеўскае паляванне. І ў час аднаго з іх каралева Бона Сфорца згубіла амаль усіх сваіх сабак. Яны не толькі шмат каштавалі з-за сваёй надзвычай рэдкай пароды, але і былі любімымі жывёламі са ўсёй псарні. Каралева разгневалася і загадала знайсці сваіх гончых сабак як мага хутчэй. Усе кінуліся на пошукі. Паляўнічым жа заставалася толькі, безвынікова склікаючы сабак, доўга блукаць па лесе і гучна трубіць ў ражкі. Ад слова «трубіць» і атрымала сваю назву вёска Струбніца. Было гэта дзесьці ў пачатку XVI стагоддзя.

Класны кіраўнік. Вялікі дзякуй за паведамленні. Там, дзе не стае ведаў, абуджаецца фантазія. У выніку з'яўляецца шмат легенд і паданняў пра паходжанне назваў многіх вёсак і гарадоў. Безумоўна, гэтыя версіі далёкія ад навукі. Але не трэба забываць, што і сучасная навука пра ўласныя геаграфічныя назвы, тапаніміка, нараджалася менавіта ў лоне народнай этымалогіі.

Заданне: на сталах у вас ляжаць карткі з карцінкамі і загадкамі. Гэта загадкі пра вёскі нашай мясцовасці. Ваша задача – адгадаць загадкі.

Загадка 1. Паселішча заснавалі Пацы – некалькі заможных родзічаў па імені або прозвішчы іх агульнага продка Пац. (**Пацавічы**)

Загадка 2. У вёсцы знаходзілася «рлабана» (польск.) – дом каталіцкага прыходскага святара (плябана), які кіраваў касцельнай акругай. (**Плябанаўцы**)

Загадка 3. Паходжанне назвы звязана са старадаўнім рагожным промыслам насельніцтва, які на тэрыторыі Беларусі быў вядомы яшчэ ў пару жалезнага веку. Рагожка – грубая плеценая тканіна з лубяных палосак. (**Рагозніца**)

Загадка 4. У аснове назвы вёскі катэгорыя сялян у Вялікім Княстве Літоўскім, якія мелі прысядзібны надзел зямлі (агарод) у тры маргі (каля 2 га) недалёка ад вялікакняжацкага або панскага маёнтка, за што выконвалі пэўныя павіннасці. (**Агароднікі**)

Загадка 5. Назва паходзіць ад невялікага лісцевага дрэва альбо куста сямейства крушынавых, з кары якога вырабляюць слабіцельную настойку, а з ягад – фарбу. (**Крушына**)

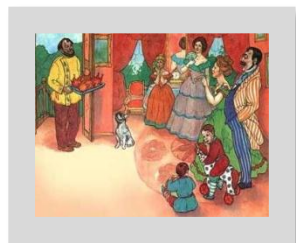
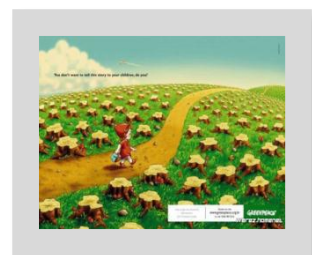

Загадка 6. Паселішча заснавалі родзічы з агульнай мянушкай або прозвішчам Бялава. (**Бялавічы**)

Загадка 7. Паселішча заснавалі нашчадкі чалавека па імені або прозвішчы Парфён (скарочаны гутарковы варыянт каляндарнага імя Парфеній). (**Парфёнавічы**).

Загадка 8. Невялікая вёска, якая размясцілася на добрым месцы з пункту гледжання рэльефу, водных рэсурсаў і прыродных умоў. (**Выгода**)

Загадка 9. Паселішча заснавалі нашчадкі чалавека па імені або прозвішчы Самуїла. (**Самуїлавічы**)

Загадка 10. Населены пункт знаходзіцца непадалёку ад балота. (Забалоцце)

IV. Этап падвядзення вынікаў

Заданне. Паспрабуйце класіфікаваць назвы вёсак на групы.

Прыкладныя адказы навучэнцаў.

– Назвы вёсак нашай мясцовасці ўтвораны ад роду заняткаў жыхароў і вырабляемай у паселішчы прадукцыі; ад прозвішчаў і імёнаў насельнікаў або заснавальнікаў; ад веравызнання; ад геаграфічнага месцазнаходжання; ад карысных выкапняў, якія знаходзяцца ў нетрах вёскі; ад легендаў.

Класны кіраўнік. Кожны беларус павінен з вялікай увагай, клопатам і адказнасцю ставіцца да набыткаў нашай роднай мовы, да яе нявырашаных праблем. Цікавасць да беларускіх уласных імёнаў, якая можа абудзіцца ў людзей, – гэта найперш павага і пашана да нашага народа, да яго мовы, культуры, што стварылі нашы папярэднікі на працягу складанай і нялёгкай гісторыі. Мы з вамі выдатна даказалі самі сабе, што жывем у надзвычай цікавым краі. Вы з’яўляецеся нашчадкамі цудоўных скарбаў, духоўнай спадчыны свайго народа. Вам працягваць традыцыі свайго народа.

V. Рэфлексійны этап

Класны кіраўнік. Сёння мы можам зрабіць падарунак нашай роднай зямлі. Вазьміце выразаныя з паперы кветкі, расфарбуйце іх у колеры, якія адпавядаюць вашаму настрою, і падарыце свой добры настрой нашай Радзіме: чырвоны (захапленне), зялёны (спакой), жоўты (радасць). Паглядзіце, якая прыгожая атрымалася наша краіна. Мне хочацца яшчэ раз нагадаць вам: любіце і шануйце сваю краіну, сваю родную зямлю! Я жадаю вам вырасці дастойнымі людзьмі, любіць і берагчы свой родны куток – нашу Беларусь. Я спадзяюся, што ў вас гэта атрымаецца!